

Elżbieta Aleksandrowska

Roman Kaleta

Biuletyn Polonistyczny 33/1-2 (116-117), 129-133

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROMAN KALETA

9 II 1924 - 16 VII 1989

Dnia 20 lipca 1989 r. żegnaliśmy w auli Biblioteki Ossolińskich naszego Przyjaciela, Kolegę i Wybitnego Znancę literatury i kultury polskiego Oświecenia, którym poświęcił się bez reszty z autentycznym umiłowaniem i pasją. Z Jego odejściem historia literatury polskiej XVIII wieku straciła najznakomitszego - obok zmarłego wcześniej Edmunda Rabowicza - znancę jej rękopiśmiennego obiegu. Podobnie jak Rabowicz, gromadzonych przez dziesiątki lat materiałów i wiedzy nie zdołał w pełni - co budzi tym większy żal - spożytkować.

Roman Kaleta urodził się 9 lutego 1924 r. w Bieczu, który był drugim - obok Oświecenia - umiłowaniem Jego życia. Należał do pokolenia wojennego, liceum ukończył dopiero w roku 1946 i jesienią tego roku przybył do Wrocławia, by podjąć studia polonistyczne na organizującym się Uniwersytecie Wrocławskim i na zawsze związać się z Wrocławiem. Studiował pod kierunkiem Tadeusza Mikulskiego i Jana Kotta, od których przejął oświeceniowe zainteresowania. Był wybitnym, świetnie zapowiadającym się studentem. Debiutował naukowo na łamach "Pamiętnika Literackiego" w 1950 r. (jeszcze przed ukończeniem studiów) dwiema rozprawami o ulotnej poezji politycznej schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej, powstałymi z inspiracji Tadeusza Mikulskiego. Na seminarium tegoż profesora zrodził się tytuł pierwszej książki Kalety, a zarazem rozprawy kandydackiej (1955) "Monitor z roku 1763 na tle swoich czasów", wydanej razem z rozprawą Mieczysława Klimowicza pod wspólnym tytułem "Prekursorzy Oświecenia" (1953).

W 1950 r. Roman Kaleta uzyskał etat asystenta na Uniwersy-

tecie Wrocławskim wraz z przydziałem do Jana Kotta, z którym pracował nad przygotowaniem do druku "Pism wszystkich" S. Trembeckiego (wydanych w PIW-ie w 1953 r.), a następnie "Listów" tego poety (1954), antologii "Poezja polskiego Oświecenia" i "Warszawa wieku Oświecenia" (1954), firmując swym nazwiskiem jedynie edycję "Listów". Rozległe kwerendy przeprowadzane dla ustalenia kanonu i autorstwa wydawanych tekstów unaocznily mu liczne nieścisłości filologiczne, dowolności atrybucji autorских i luki materiałowe w dotychczasowych edycjach pism autorów okresu, otworzyły szerokie perspektywy badawcze, dając równocześnie świetne przygotowanie do podjęcia samodzielnych studiów i wydań.

W 1951 r., po aresztowaniu z powodu niepokornej działalności w Kole Polonistów (w sprawie wyborów do władz Koła) i wydaleniu z Uniwersytetu, przeszedł do pracy w Instytucie Badań Literackich, oddając się odtąd wyłącznie działalności naukowej. Pasją Jego stała się okolicznościowa poezja polityczna i obyczajowa Oświecenia. Wydobyć z kurzu archiwów i z zapomnienia nieznanych dotąd, często rewelacyjnych tekstów, ustalenie ich autorstwa, daty i okoliczności powstania, oraz oddziaływanie stały się tematem dziesiątek Jego prac, ogłaszanych w czasopismach i wydaniach periodycznych, m.in. w "Pamiętniku Literackim", "Archiwum Literackim", "Przeglądzie Humanistycznym", "Pamiętniku Teatralnym", "Wiek Oświecenia", "Ze Skarbcza Kultury" czy "Odrze". Studia nad poezją polityczną okresu Sejmu Czteroletniego, Targowicy i Insurekcji Kościuszkowskiej przyniosły mu stopień doktora habilitowanego i stanowisko docenta (1964). Niejako dopełnieniem tych studiów była edycja utworów dramatycznych Józefa Wybickiego, zrealizowana w 1963 r. w serii "Teatr Polskiego Oświecenia". Zainteresowanie pisarstwem Wybickiego

przyniosło w dalszych latach trzykrotne podejmowanie studiów o "starym Dąbrowskiego mazurku" i jego dziejowej recepcji (1971, 1977, 1980).

Tymczasem z zainteresowań Romana Kalety życiem okresu stanisławowskiego powstała książka-sylwa "Anegdoty i sensacje obyczajowe w Polsce wieku Oświecenia". Ukazała się w druku (w Czytelniku) w 1958 r., wraz z barwnymi ilustracjami Mai Berzowskiej i zyskała prawdziwy sukces czytelniczy. Kaleta posiadał bowiem rzadki dar ożywiania przeszłości. Podobną, lecz o szerszym zasięgu historycznym i ambitniejszym komentarzu, publikację podjął w zbiorze "Sensacje z dawnych lat", wydanym w 1974 r. i dwukrotnie, w formie "udoskonalonej i poszerzonej", wznawianym (1980, 1986). Za pierwsze wydanie uzyskał Nagrodę Prasy Dolnośląskiej (1975).

W roku 1971, pt. "Oświeceni i sentymentalni", ukazał się obszerny tom zebranych i nowych, filologicznych i społeczno-obyczajowych studiów oświeceniowych Kalety, tom, który stał się dla badaczy okresu książką podręczną, a wywołaną przez autora wizją przeszłości z jej blaskami i cieniami zaciekawiał, zmuszał do przemyśleń i intrygował także czytelnika nieprofesjonalnego. W roku następnym wydał "Poufne wieści z oświeceniowej Warszawy", czyli zbiór gazetek pisanych w 1782 r. przez warszawskiego pijara Teodora Ostrowskiego, poprzedzając go obszerną rozprawą o gazetach pisanych i erudycyjnym komentarzem. Tenże rok przyniósł dwie ważne rozprawy Autora: próbę monografii obiadów czwartkowych Stanisława Augusta, ogłoszoną w zeszytach drugim "Warszawy Wieku Oświecenia" (t. 16 "Studiów Warszawskich") oraz studium z zakresu socjologii literackiej "Miejsce i społeczna funkcja literatów w okresie Oświecenia" w "Problemach literatury Oświecenia" (seria I).

W 1975 r. Roman Kaleta objął funkcję kierownika Pracowni Historii Literatury i Edytorstwa Wieku Oświecenia Instytutu Badań Literackich PAN we Wrocławiu, tej samej, w której przed laty zaczynał swą działalność. W następnym roku uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego. Nadal nieustrudzenie pracował na niwie oświeceniowej, publikował niezliczone materiały i rozprawy, które zamierzał zebrać w nowym tomie autorskim. Spośród Jego dokonań edytorskich z tego okresu na szczególną uwagę zasługują: wydana w roku 1977 w szacie bibliofilskiej (w Ossolineum) antologia "Ulotna poezja patriotyczna Oświecenia (1774-1792)"; odnaleziona w zbiorach lwowskich "Antologia poetycka Ksawerego Woyny" ("Ze Skarbca Kultury", 1983), która przyniosła sporo wierszy uprzednio nieznanych; oraz bibliofilski tomik z "Wierszami z okresu powstania listopadowego" Dominika Magnuszewskiego, których rękopis przez szczęśliwy zbieg okoliczności trafił do rąk wydawcy, dając mu "smak nadzwyczajnej historycznoliterackiej przygody". Spośród rozpraw odnotować trzeba drukowaną w "Pamiętniku Literackim" "Legendę Reytanowską w »Panu Tadeuszu«" (1984 z. 3), która stała się podstawą następnego studium Kalety o Reytanie, ukazać się ona niebawem w trzecim tomie "Życiorysów historycznych, legendarnych i literackich sławnych Polaków".

Głównym nurtem działalności naukowej Romana Kalety była wszakże od jej początków aż po kres poezja polityczna Sejmu Czteroletniego, Targowicy i Insurekcji. Przygotowywał monumentalną edycję jej tekstów gromadzonych przez lat dziesiątki. Nie zdążył jej zrealizować. Wyrzucić trzeba nadzieję, że zostanie sfinalizowana w Pracowni, którą kierował, choć już niestety - jako opus posthumum - nie przynoszące Autorowi zasłużonej satysfakcji. Za wstęp posłużyć będzie mogła zapewne wersja polska rozprawy "La pcèsie politique de circonstance à l'époque de

Stanislas-Auguste Poniatowski", którą napisał dla publikacji Węgierskiej Akademii Nauk: "Les Lumières en Pologne et en Hongrie" (Budapest 1988). Pozostawił też inne, nie ukończone prace. Wśród nich materiały do przygotowywanej książki "Faworyty i dzieci Stanisława Augusta", oraz maszynopis gromadzonych od 1950 r. "Poezji desertowych naszego Oświecenia".

Najważniejszym warsztatem pracy Romana Kalety były zbiory Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Był członkiem Rady Naukowej Biblioteki, kierownikiem zespołu przygotowującego do druku gazetki pisane z lat 1779-1781 i 1788-1792, a od roku 1988 - inicjatorem i prezesem Towarzystwa Przyjaciół Ossolineum, upatrującego za swój główny cel rewindykację pozostałych we Lwowie zbiorów Biblioteki, zapisanych przez jej twórcę "narodowi polskiemu".

Zmarł 16 lipca 1989 r. Jego odejście jest niepowetowaną stratą dla historii literatury polskiego Oświecenia, przyjaciół, kolegów, a także całego środowiska naukowego Wrocławia, w którego panoramie Jego bujna, oryginalna, nieraz kontrowersyjna osobowość stanowiła wyróżniający się element.

Pochowany został, zgodnie ze swą ostatnią wolą, w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Bieczu, który zgotował Mu uroczyste pożegnanie.

październik 1989

Elżbieta Aleksandrowska